

Úvod do latinsko-řecké lékařské terminologie

Základní charakteristika předmětu

Týden 1 (Část I)

Cíle předmětu

- ❖ základní orientace v lékařské terminologii
- ❖ porozumění zákonitostem z oblasti morfologie a syntaxe latinských a latinizovaných lékařských termínů
- ❖ pochopení významu termínů na základě:
 - A) analýzy slovtvorné struktury
 - B) rozpoznání syntaktické struktury u víceslovných termínů
- ❖ vytváření jazykově korektních spojení při překladu do latiny (zejména u anatomických termínů)
- ❖ znalost synonymních způsobů vyjádření (zejména v klinické terminologii)
- ❖ náležité užití termínů v kontextu studovaného oboru
- ❖ cca 700 slovíček

Latina a její uplatnění v lékařské terminologii

anatomická nomenklatura:

- ❖ latinské názvosloví (*Terminologia Anatomica* – TA; 1. vydání z roku 1198 dostupné v [elektronické verzi](#))
 - oficiální, mezinárodně uznávaná
- ❖ revize schvaluje a vydává [IFAA](#) – International Federation of Associations of Anatomists, poslední revize z r. 2018 (TA2)

klinická a patologická terminologie

- ❖ latina se uplatňuje v názvech nemocí, úrazů a operačních zákroků:
 - *morbus hypertonicus, diabetes mellitus, arthrosis*
 - *fractura costarum complicata*
 - *extractio chirurgica*

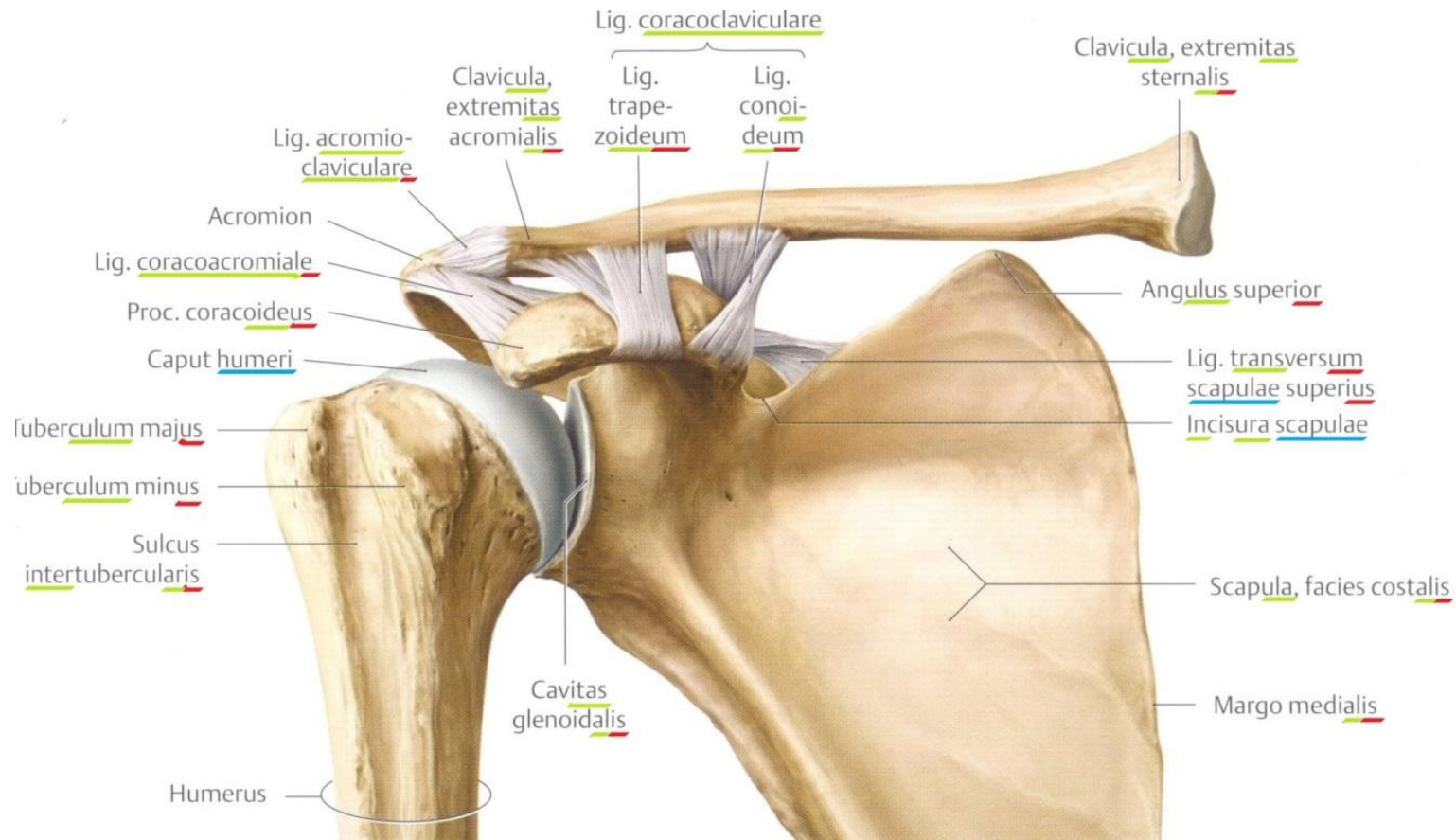
Latina a její uplatnění v lékařské terminologii

farmakologické a recepturní názvosloví

- ❖ kodifikovaná nomenklatura ([Český lékopis](#) 2017; vychází z mezinárodně uznávaného Evropského lékopisu)
- ❖ zahrnuje latinské názvosloví
 - léčivých a pomocných látek (*acidum phosphoricum*)
 - lékových skupin (*analgetica, antibiotica*)
 - drog a jejich částí (*chamomillae romanae flos*)
 - forem farmaceutických přípravků a prostředků (*tabulettae obductae*)

receptura

- ❖ ústřední část receptu se vypisuje v latinských frázích (často převedených do zkratk)

Zpráva o ambulantním vyšetření

Pacient :
Bydliště:

ZP:

Datum vyš.: 03.07.2015
Diagnóza : S836 Distorsio gen.l.dx.

Nález: Počátek vyšetření: 03.07.2015 08:47
O víkendu si podvrtil při fotbalu pravé koleno, kde po plastice LCA.
subj. bolesti dorsálně, pocit výpotku.

Klin.: koleno bez otoku, jen velice mírný výpotek bez indikace k punkci,
Llachmann 1+, přední zásuvka mírně pozit., dle pacienta již od operace vaz
volnější. Lokálně palpační citlivost v oblasti šlachy bicepsu, kde i lok.
mírný otok, bez hmatného defektu, funkce v normě.

B-RDK- B RTG-Skiografie
RTG kolenního kloubu vpravo, vyšetřeno v předozadní a bočné projekci.
Postavení v kolenním kloubu je v krátké ose normální. Kloubní
štěrbina
lehce zúžena mediálně. Kontury kloubních ploch jsou hladké. Zachycený
skelet bez strukturálních či traumatických změn.
Závěr : Bez detekce dislokovaného traumatu.
03.07.15 09:01

Dg.: Distorsio gen.l.dx.
Distensio tendinis m. bicipitis femoris l.dx.

Dop.: nepřetěžovat, Ibalgin 400 3x1 d.p., kontrola zde 27.7., nebo dle
pořtřeby.

03.07.2015 09:36

Ukázka receptu

Kód pojišťovny 211	RECEPT	poř. č.			
Údaje platné pro celý recept (výpis, pohotovost, repetatur s počtem opakování, nutná a neodkladná péče, atd.)					
Příjmení a jméno					
Číslo pojištěnce		f.			
Bydliště (adresa) Velkopavlovická 4 62800 Brno					
Popl.	Diagnóza*	Sk.	Kód	Započ. dopl.	Úhrada
<i>Rp.</i> FRAMYKOIDN DRM UNG 1x10GM Exp.orig.No I(unam) D.S.: 2x denně na postižená místa					
Popl.	Diagnóza*	Sk.	Kód	Započ. dopl.	Úhrada
<i>Rp.</i> TRAMADOL SANDOZ RETARD 200 POR TBL PRC 30x200MG Exp.orig.No II(duas) D.S.: 1-0-1					
Dne: 19.11.2012					
Razítko poskytovatele, jmenovka, podpis a telefon lékaře					
72 032 158 SZZ H BRNO, p.o. Zahradníková 2/a 700 - ved. lékař urologie tel.: 541 552 339					
Připravil: Vyřadil:					

*1 Vypňuje se povinně v případě zvýšené úhrady.

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

Anatomické termíny

podstatná a přídavná jména

- ❖ převaha 1. a 2. pádu (shodný, neshodný přívlástek)
 - *Musculus biceps brachii* (dvojhlavý sval paže)
 - *Vena cordis magna* (velká žíla srdce)

předložkové vazby se 4. a 6. pádem jsou ojedinělé

- ❖ *Ramus anastomoticus cum arteria meningea media* ((tepenná) větev, která je spojkou se střední plenovou tepnou)

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

Klinické a patologické termíny

podstatná a přídavná jména

- ❖ základem tvary 1. a 2. pádu
 - *Obesitas permagna*
 - *Ulcus cruris*

uplatňování i předložkových vazeb (se 4. a 6. pádem), zejména pro vyjádření:

- ❖ časové návaznosti/souvislosti: *Status post sectionem caesaream ante annos XI factam*
- ❖ umístění, směru: *Metastases ad pulmones*
- ❖ způsobu (charakteru, míry, účinku): *Fractura claviculae lateris dextri cum dislocatione ad latus*
- ❖ důvodu: *Chemotherapia propter carcinoma*
- ❖ příčiny: *Mors subita e perforatione aortae*

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

Klinické a patologické termíny

číslovky – základní a řadové

- ❖ *Fractura unius phalangis digiti tertii manus lateris dextri*

příslovce

- ❖ *Commotio cerebri, verisimiliter*

Rozsah latinské gramatiky v lékařské terminologii

Termíny z oblasti farmakologie, receptury

gramatický rozsah obdobný jako v případě klinické terminologie

navíc – slovesa (slovesné způsoby pro vyjádření výzvy)

- ❖ v receptech (slouží ke komunikaci lékaře s lékárníkem)
- ❖ používají se v ustálených spojeních, které se často vypisují ve formě zkratk:
 - *M. f. ung.* = *Misce fiat unguentum.*

Úvod do latinsko-řecké lékařské terminologie

Výslovnost

Týden 1 (Část II)

Výslovnost latinských hlásek: dvojhlásky

ae, oe

vyslovují se [é], např.

- ❖ *anaemia,*
 - ❖ *vēna portae,*
 - ❖ *vertebrae lumbālēs*
-
- ❖ *oedēma,*
 - ❖ *oesophagus,*
 - ❖ *lagoena*

oē na konci slov

není dvojhláska, tudíž se každá samohláska musí vyslovit zvlášť [oé], např.

- ❖ *diploē,*
- ❖ *apnoē*

Výslovnost latinských hlásek: souhlásky

C

vyslovuje se jako [k], pokud:

- ❖ za ním následuje **a, o, u**:
 - *scapula, scabiēs*
- ❖ za ním následuje **souhláska**:
 - *crānium, vulnus sclopetārium*
- ❖ je na **konci slova**:
 - *lac*

vyslovuje se jako [c], pokud:

- ❖ za ním následuje vyslovované [e/é] nebo [i/í], zapsané jako **e, ae, oe, i, y**:
 - *cervīx uterī, intestīnum caecum, coeliakia, suspīciō, cystis*

Výslovnost latinských hlásek: souhlásky

S

vyslovuje se [z], pokud:

- ❖ se vyskytuje uprostřed slova **mezi dvěma samohláskami**, např.:
 - *os nāsāle, adhaesiōnēs, mesencephalon*
- ❖ tomuto grafému **předchází samohláska a za ním následuje m**, např.:
 - *plasma, īnfantīlismus, aneurysma*
- ❖ následuje **po** grafémech **l, r**, nebo **n**, např.:
 - *pulsus, metatarsus, mēnsis*

v ostatních případech se vyslovuje jako [s]:

- ❖ *os sacrum, strangulātiō, systēma*

! Pozor na výslovnost zdvojeného -ss-!

- ❖ *ossa [ossa] – intestīnum crassum [krassum]*

Výslovnost latinských hlásek: skupiny hlásek

i/y + samohláska [ij]

- ❖ *artēria subclāvia, emp̄yēma, myomētrium*

di/ti/ni [dy, ty, ny]

- ❖ *digitus, distorsiō, tībia, hēpatītis, senīlitās*

ti + samohláska [ci]

- ❖ *prōminētia, circulātiō, īnsufficiētia*

! toto neplatí, pokud před -ti- předchází vyslovované [s]:

- ❖ *ōstium* [óstyjum]

Výslovnost latinských hlásek: skupiny hlásek

ex + samohláska [egz]

- ❖ *exitus, exōparasītus, exanthēma*

qu, gu + samohláska [kv], [gv]

- ❖ *mūsculus quadriceps, diameter oblīqua, lingua, hernia inguinālis*

ph [f] : *hypophysis, phalanx, kyphōsis, atrophia*

rh [r] : *rhomencephalon, rhīnītis*

th [t] : *epithēlium, glandula thyroīdea, os ēthmoīdāle*

Písmena *ch, k, ph, rh, th, y, z* svědčí o řeckém původu slova: *cholē, skeleton, raphē, rhīnītis, therapia, cystis, eczema*

Délka slabik a přízvuk

délka slabik

- ❖ délka se v latinských slovnících, gramatikách a příručkách vyznačuje vodorovnou čárkou nad příslušnou samohláskou
- ❖ slabika je dlouhá, pokud obsahuje dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku
 - *tonsillītis, oedēma*
- ❖ slabika může být dlouhá i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek
 - *maxilla, dēcubitus profundus*

přízvuk

- ❖ na 2. slabice od konce
 - *'cervīx, sclē'rōsis*
- ❖ na 3. slabice od konce, je-li slovo tří- a víceslabičné a předposlední slabika krátká
 - *clā'vicula, 'radius*

Grafém/y	Výslovnost
ae	é
oe	é
oē (na konci slova)	oé
c před ae, e, oe, i, y	c
c před a, o, u, souhláskou a na konci slova	k
s mezi dvěma samohláskami	z
s následuje-li po hlásce l, r, n	z
s mezi samohláskou a m	z
i, y + samohláska (uprostřed slova)	ij
di, ti, ni	dy, ty, ny
qu, gu před samohláskou	kv, gv
ti + samohláska	ci
ti + samohláska (předchází-li před -ti- s, t, x)	ty
ex + samohláska	egz
ph	f
rh	r
th	t

aorta descendens, arteria comitans nervi ischiadici, articulatio sacrococcygea, intestinum caecum, circumferentia articularis capitis, coccyx, colon ascendens, corpus buccae, tunica mucosa vesicae urinariae, fossa sacci lacrimalis, musculus buccinator, acromion, pectus, crista galli, bucca, occiput, canaliculus lacrimalis, collum scapulae, tendo calcaneus, costae fluctuantes, discus articularis, glandulae buccales, recessus sacciformis articulationis cubiti, trigonum caroticum, vertebrae cervicales et coccygeae, viscerocranium

Úvod do latinského deklinačního systému

I. deklinace

Týden 1 (Část III)

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Slovní druhy

<i>substantiva</i>	podstatná jména
<i>adjektiva</i>	přídavná jména
<i>pronomina</i>	zájmena
<i>numeralia</i>	číslovky
<i>verba</i>	slovesa
<i>adverbia</i>	příslovce
<i>prepozice</i>	předložky

Gramatický rod

<i>maskulinum (m.)</i>	mužský rod
<i>femininum (f.)</i>	ženský rod
<i>neutrum (n.)</i>	střední rod

Gramatické číslo

<i>singulár (sg.)</i>	jednotné číslo
<i>plurál (pl.)</i>	množné číslo

Latinské názvosloví gramatických kategorií

Pády	
<i>nominativ (nom.)</i>	1. pád
<i>genitiv (gen.)</i>	2. pád
<i>akuzativ (akuz.)</i>	4. pád
<i>ablativ (abl.)</i>	6. pád

Úvod do latinského deklinačního systému

Skloňování substantiv

- ❖ v latině existuje celkem 5 způsobů skloňování (5 deklinací)
- ❖ pro správné přiřazení substantiva do jedné z těchto pěti deklinací je třeba znát slovníkový tvar a význam i funkci jednotlivých údajů, např.:

artēria, ae, f.

artēria	ae	f.
základní tvar nom. sg.	koncovka gen.sg.	gramatický rod

Úvod do latinského deklinačního systému

Skloňování substantiv: koncovka genitivu singuláru

podle ní se pozná, do které z pěti deklinací dané substantivum patří

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-īs	-ūs	-ēī/-eī

Cvičení: určete deklinaci u následujících substantiv

ductus, ūs, m.

nervus, ī, m.

faciēs, ēī, f.

melanōma, tis, n.

mamma, ae, f.

Úvod do latinského deklinačního systému

gramatický rod

- ❖ ovlivňuje tvar a způsob skloňování adjektiva, se kterým dané substantivum vytváří spojení (shodný přívlastek), např.:
 - *dexter, dextra, dextrum* (pravý, pravá, pravé = ležící na pravé straně)
 - *Ductus (m.) lymphaticus dexter* (pravý mízovod)
 - *Arteria (f.) coronaria dextra* (pravá věnčitá tepna)
 - *Genu (n.) dextrum* (pravé koleno)
- ❖ gramatický rod latinského substantiva nemusí odpovídat rodu jeho českého ekvivalentu, např.
 - *os (n.)* = kost (f.)
 - *cerebrum (n.)* = mozek (m.)

I. deklinace (substantiva)

základní charakteristika

- ❖ koncovka genitivu singuláru **-ae (-ēs)**
- ❖ převážně feminina (maskulina výjimečně, žádné neutrum), např.:
 - ❖ *aorta, ae, f.* srdečnice
 - ❖ *clāvicula, ae, f.* klíční kost
 - ❖ *antagōnista, ae, m.* antagonist (opačně působící činitel)

vzory:

vēna, ae, f.

- ❖ základní vzor; skloňují se podle něj latinská i řecká substantiva v nom. sg. zakončená na **-a**

systolē, ēs, f.

- ❖ vzor pro řecká substantiva se zakončením **-ē** v nom. sg. a **-ēs** v gen. sg.

diabetēs, ae, m.

- ❖ vzor pro řecká substantiva se zakončením **-ēs** v nom. sg. a **-ae** v gen. sg.

I. deklinace (substantiva)

Skloňování vzoru *vēna, ae, f.*

	sg.	pl.
nom.	<i>vēn-a</i>	<i>vēn-ae</i>
gen.	<i>vēn-ae</i>	<i>vēn-ārum</i>
akuz.	<i>vēn-am</i>	<i>vēn-ās</i>
abl.	<i>vēn-ā</i>	<i>vēn-īs</i>

I. deklinace (substantiva): skloňování řeckých substantiv I. deklinace

	artēria, ae, f.	systolē, ēs, f.	diabētēs, ae, m.
nom. sg.	artēri-a	systol-ē	diabēt-ēs
gen. sg.	artēri-ae	systol-ēs	diabēt-ae
akuz. sg.	artēri-am	systol-ēn	diabēt-ēn/-am
abl. sg.	artēri-ā	systol-ē	diabēt-ē/-ā

Plurál podle vzoru *vēna, ae, f.*

I. deklinace

Charakteristika řeckých substantiv I. deklinace

- ❖ nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*
 - skloňují se podle vzoru *vēna*
- ❖ nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, vzor *systolē, ēs, f.*
 - v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky
 - jsou vždy rodu ženského
- ❖ nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, vzor *diabētēs, ae, m.*
 - skloňují se podle vzoru *vēna*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky
 - jsou vždy rodu mužského

Adjektiva I. a II. deklinace

- ❖ jsou vždy trojvýchodná (pro každý rod mají speciální tvar)
 - *palātīnus* (m.), *palātīna* (f.), *palātīnum* (n.)
 - *nervus palātīnus*
 - *tōnsilla palātīna*
 - *forāmen palātīnum*
- ❖ podle vzoru *vēna* se skloňuje tvar těchto adjektiv pro feminina
 - *palātīnus, palātīna, palātīnum*
 - *dexter, dextra, dextrum*

Adjektiva I. a II. deklinace

příklad skloňování:

- ◆ substantivum 1. deklinace rodu ženského + adjektivum 1. a 2. deklinace (tvar pro feminina):

	sg.		pl.	
nom.	tonsilla	palātīna	tonsillae	palātīnae
gen.	tonsillae	palātīnae	tonsillārum	palātīnārum
akuz.	tonsillam	palātīnam	tonsillās	palātīnās
abl.	tonsillā	palātīnā	tonsillīs	palātīnīs

Poznámky k prepozicím

Prepozice lekce 1:

ad, ē(x), in, post, sub

prepozice se pojí nejčastěji s akuzativem a ablativem

- ❖ ad + akuz.: *ad scatulam* (do krabičky)
- ❖ post + akuz.: *post mortem* (po smrti)
- ❖ e, ex + abl.: *e causa ignota* (z neznámé příčiny)

Několik prepozic se pojí s oběma pády podle významu

- ❖ in + akuz. (ve významu kam?): *in aquam* (do vody)
- ❖ in + abl. (ve významu kde?): *in aqua* (ve vodě)

(stejně sub)

Závěrečný kvíz

Poznej deklinaci

Domácí úkol na Týden 2:

- ❖ naučit se základní lingvistickou terminologii (s. 8)
 - ❖ naučit se I. deklinaci
- ❖ naučit se slovíčka L1 (viz Dril, Quizlet)
- ❖ cvičení L1/3, 7, 8 (ke kontrole na hodině)